
СУДОВА ПРАВОТВОРЧІСТЬ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ПРАВОТВОЧОСТІ

*Белінська Світлана Миколаївна,
студентка 3-го курсу юридичного факультету
Національного університету ДПС України*

Сучасне формування судової правотворчості України у відповідності з міжнародними, зокрема європейськими правовими стандартами, є процесом складним та багатофункціональним, а тому потребує як глибокого наукового аналізу

правової дійсності, так і виявлення основних тенденцій її розвитку. В цьому також проявляється актуальність теми дослідження.

Під правотворчістю — розуміють правову форму діяльності держави за участю громадянського суспільства (у передбачених законом випадках), пов'язану із встановленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм. Правотворчість виражається у формуванні, систематизації, прийнятті та оприлюдненні нормативно-правових актів [4, 197].

Головним призначенням правотворчості вважають встановлення нових правових норм, через те що зміна і скасування застарілих правових норм сприяє затвердженню нових і є допоміжними проявами правотворчості.

Судову правотворчість слід виділити як особливий вид правотворчості. Дана точка зору існує і є поширеною у сучасній науці. Так романо-германська сім'я правових систем розглядає діяльність верховних судів як конкретизуючу, а не правотворчу: тобто, вони виносять провідні роз'яснення щодо правильного застосування вже чинних правових норм і не містять нових норм права. Відповідно до ст. 40 Закону України «Про судоустрій» провідні роз'яснення Пленуму Верховного Суду є обов'язковими для судів, інших органів і посадових осіб, які застосовують закон. Офіційно такі роз'яснення не мають нормативно-правового характеру і не визнаються джерелом права. Таким чином суд — правозастосовчий, а не правотворчий орган.

Однак слід визнати, що у окремих ситуаціях у країнах романо-германської правової системи судді «черпали» право безпосередньо з життя, і навіть, конкурували в цьому із законодавцем. Не виділяючи судової правотворчості як особливий вид правотворчості в країнах континентального права, відзначимо, що у них (у тому числі в Україні) є тенденції скромного розвитку, елементів судової правотворчості. Так, будь-яке судове рішення, що ґрунтується, наприклад, на аналогії закону або на загальних принципах права, може розглядатися судами після проходження рішення через касаційну інстанцію як фактичний прецедент.

Французький дослідник Р. Давид говорить про так звані «вторинні правові норми», які створюються суддями в процесі конкретизації норм права, сформульованих законодавцем. Він підкреслює, що зміст положень закону тлумачиться суддями у тому значенні, яке найбільшою мірою відповідає вимогам справедливості в момент застосування ними закону.

Шлях до творчого застосування закону суддями в Україні відкриває новий Цивільний кодекс (Загальна частина), що включає норму про обов'язок судів під час вирішення цивільних справ застосовувати закони з урахуванням звичаїв ділового обороту, засад сумлінності, розумності, справедливості. Таким шляхом він допускає елементи правотворчості в діяльності судів при відправленні ними правосуддя, але лише в рамках права, забезпечуючи тим самим принцип верховенства права [2, 331-332].

Останнім часом у наукових колах України активізувалося відстоювання ідеї про судову нормотворчість. На думку його прихильників, судова правотворчість має стати найефективнішим засобом для того, щоб, по-перше, заповнювати прогалини в законодавстві; по-друге, покласти край знеціненню підзаконних актів; по-третє, усунути суперечності в чинному законодавстві.

Таким чином, з одного боку, визнання законодавчих повноважень суду призводить до ігнорування принципу поділу влади, з іншого - принцип поділу влади не може виключати внесок суду до правотворчості, наявність у нього специфічних нормотворчих функцій, зумовлених необхідністю постійно враховувати поступ соціального життя [3, 67-69].

У зв'язку з цим, можна сказати, що судова практика набуває все більшого значення в Україні, а суди закладають основи правових норм, насамперед у вигляді юридичних актів судових органів. До них передусім належать рішення Конституційного Суду, які здатні набувати нормативно-правового характеру і спричиняти юридичні наслідки загального значення. Відомим є те, що Конституційний Суд здійснює офіційне тлумачення закону, у результаті якого не лише скасовуються окремі його положення, але й встановлюються нові нормативні розпорядження і цим самим він перетворюється на суб'єкта законодавчої діяльності.

У діяльності Пленуму Верховного Суду також вбачаються своєрідні «законодавчі повноваження», а саме його постанови кваліфікуються не лише як коментарі (інтерпретації) закону, але й як нормативні акти. Слід погодитися з тим, що деталізація правових норм, яка міститься в керівних роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду України, сприяє створенню нових правоположень не лише правозастосовного, але й нормативного характеру. Правда, форма вираження у керівних роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду України дещо інша, ніж у норм права, але в структурному відношенні вони складаються з тих самих елементів: гіпотеза, диспозиція, санкція, а їх дія поширюється на невизначену кількість випадків та на персонально необмежене коло суб'єктів. Тому Постанови Пленуму Верховного Суду і судових колегій (в їх принципівій частині — мотивувальній, яка відбиває юридичну позицію суду в конкретній справі) є своєрідними прецедентами тлумачення норм права.

Зауважимо, що в англійському праві прецедент розглядається не лише як народження нової правової норми, але й як своєрідна конкретизація відповідної правової норми, яка застосовується судом (так звана деклараторна теорія судового прецеденту).

Таким чином, в Україні де-факто існує судовий прецедент, проте він не має офіційного законодавчого визнання.

У перспективі конкретні судові рішення в Україні можуть одержати владні функції і бути поширеними на широке коло аналогічних ситуацій, тобто набути сили і авторитету норми права.

Отже, з вищезазначеного слід усвідомити та закріпити, що правотворчість не можна зводити до законотворчості.

Законотворчість визначається як виключна монополія представницьких вищих органів держави (в Україні — Верховної Ради) або народу (громадянського суспільства) у передбачених законом випадках. Законотворчість — це важлива складова частина правотворчості, яка закінчується прийняттям законів. Результат правотворчості — це всі нормативно-правові акти: закони, укази, розпорядження, рішення та ін., які вони з'являються внаслідок складної діяльності вищих державних органів, органів місцевого самоврядування, місцевої державної адміністрації, комерційних і некомерційних організацій, трудових колективів.

Таким чином, правотворчість — це один з важливих напрямків функціонування громадянського суспільства і держави, одна з правових форм («оболонок») їх діяльності.

Література

1. Офіційний вісник України – 2001. № 43. ст.1934
2. Правова система України (Онисько Н.М) //Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи – К, 2001.
3. Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003.
4. Теорія держави і права: Підручник / Скаун О.Ф. – Харків: Консум, 2005.

Науковий керівник – Павлюх Ольга Анатоліївна, ст. викл. кафедри теорії та історії держави і права НУ ДПС України.